

Gerechtshof Den Haag
Zaaknummer: 200.302.332
Zittingsdatum 4 april 2024

Effectiviteit van de reductieverplichting

inzake:

- 1. Vereniging Milieudefensie**
gevestigd te Amsterdam
- 2. Stichting Greenpeace Nederland**
gevestigd te Amsterdam
- 3. Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee**
gevestigd te Harlingen
- 4. Stichting ter bevordering van de Fossielvrij-beweging**
gevestigd te Amsterdam
- 5. Stichting Both ENDS**
gevestigd te Amsterdam
- 6. Jongeren Milieu Actief***
gevestigd te Amsterdam

Geïntimeerden, oorspronkelijk eiseressen,

Gezamenlijk te noemen: “**Milieudefensie c.s.**”

Advocaten:

mr. R.H.J. Cox, mr. M.J. Reij, mr. A.J.M. van Diem

tegen:

Shell plc

gevestigd te Londen, Verenigd Koninkrijk

Appellante, oorspronkelijk gedaagde

Advocaten:

mr. D.F. Lunsingh Scheurleer, mr. T. Drenth

en:

Stichting Milieu en Mens

gevestigd te Zwolle

Gevoegde partij aan de zijde van Shell plc

Advocaat:

mr. dr. D.J.B. Bosscher

Edelgrootachtbaar college,

1. In de pleidooien van vandaag is toegelicht dat Shell een zelfstandige verantwoordelijkheid en rechtsplicht heeft om bij te dragen aan het voorkomen van een gevaarlijke klimaatverandering.
2. Een van de verweren die Shell tegen haar reductieplicht voert is dat het Vonnis ineffectief zou zijn of zelfs contraproductief. De wereldwijde klimaataanpak zou er volgens Shell niets mee opschieten als zij haar CO₂-emissies zou verminderen.
3. In deze procedure is reeds uitgebreid toegelicht dat Shell zich niet kan verschuilen achter wat andere bedrijven zullen doen. Het gedrag van anderen ligt hier niet ter toetsing voor en is ook niet relevant bij beoordeling van de vraag of op Shell een rechtsplicht rust.¹
4. Dat is recentelijk nog bevestigd in het F-35 arrest van uw Hof. In die zaak betoogde de Staat dat het verbod op levering van F-35 onderdelen aan Israël niet kon worden toegewezen, omdat andere landen die onderdelen dan aan Israël zouden leveren. Het Hof wees dat argument van de hand. Het Hof overwoog dat Nederland niet aan haar verplichting kan ontkomen omdat het belang *“bij het beletten van de onrechtmatige uitvoer van militaire goederen vanuit Nederland naar Israël niet [komt] te ontbreken doordat andere landen eventueel ook onrechtmatig handelen door de leveranties over te nemen.”*²
5. Met dit arrest is dus nog eens verduidelijkt dat gedragingen van anderen niet in de weg staan aan toewijzing van een bevel wanneer sprake is van een dreigende schending van een rechtsplicht.
6. In eerste aanleg en in haar MvA, alsook in haar MvA na voeging,³ heeft Milieudefensie c.s. gemotiveerd waarom het Vonnis effectief is. Het Vonnis is allereerst effectief in het verminderen van de CO₂-emissies van de Shell groep. Dat is reeds voldoende voor bekrachtiging van het Vonnis. Daarnaast heeft Milieudefensie c.s., in reactie op het verweer van Shell, laten zien dat de door Shell te realiseren reductie van CO₂-emissies niet perfect en onmiddellijk gesubstitueerd zal worden door anderen in de olie- en gasector. Tevens is getoond dat er vele andersoortige vliegwieleffecten en indirecte effecten van het Vonnis uitgaan; effecten die de klimaataanpak en de energietransitie vooruit helpen.
7. Niettemin zal ik in dit deel van het pleidooi de uitgebreide nieuwe deskundigenrapporten die Shell nog heeft ingebracht weerleggen.
8. Shell leunt vooral op het zeer uitgebreide rapport van Richard Druce, een consultant van NERA. Het Druce-rapport is vanuit bepaalde gezichtspunten een eigenaardig rapport. Druce verklaart namelijk wat hij zou doen als hij Shell zou zijn en het vonnis zou moeten uitvoeren. Shell wil via Druce kennelijk laten zien hoe zij zich als een economische actor zou kunnen gedragen en vraagt Druce dat verhaal voor haar te vertellen.
9. Dat is ook de reden waarom in voetnoot 18 van het rapport de volgende tekst door Druce is opgenomen:

¹ Memorie van Antwoord, hoofdstuk 8, alsmede Memorie van Antwoord na Voeging, hoofdstuk 5, in het bijzonder par. 79 t/m 106.

² Gerechtshof Den Haag 12 februari 2024, ECLI:NL:GHDHA:2024:191, r.ov. 5.45.

³ Memorie van Antwoord, hoofdstuk 8, alsmede Memorie van Antwoord na Voeging, hoofdstuk 5, in het bijzonder par. 79 t/m 106.

“Note that this is my expert opinion based on my expectations of the response of an economic actor in these circumstances. In forming this view (and any other views set out in this report) I have not received any non-public information from Shell’s future strategy.”⁴

10. Shell heeft Druce dus als het ware gevraagd op de stoel van de CEO van Shell te gaan zitten en te vertellen wat hij in dat geval met het Vonnis zou doen. Druce doet dit zonder zich rekenschap te geven van de onderliggende rechtsplicht van Shell of acht te slaan op de overwegingen die tot het dictum hebben geleid en die duidelijk maken dat Shell zich moet inspannen om daadwerkelijk gevaarlijke klimaatverandering te helpen voorkomen.
11. Druce houdt tevens geen rekening met andere belangrijke factoren die voor de CEO en de directie van Shell relevant zullen zijn in het beslissen hoe met het Vonnis om te gaan. Zo zal de directie van Shell bij het besluiten over hoe het Vonnis uit te voeren, onder meer over haar maatschappelijke license to operate moeten nadenken, zowel richting haar werknemers, haar aandeelhouders, de politiek en het brede publiek.
12. Shell zal aan risicomangement moeten doen en zal haar interne juridische afdeling moeten vragen of de wijze waarop Druce voorstelt het Vonnis uit te voeren, überhaupt wel juridisch haalbaar en houdbaar is. We hebben in dat verband al laten zien dat de aannahme van Druce over de verkoop van Shell’s fossiele assets nogal wat haken en ogen kent. Dus de eenvoud waarmee Druce met het Vonnis omgaat is niet de eenvoud waarmee Shell en haar juristen ermee om kunnen gaan.
13. Deze bevindingen van de juristen van Shell alsook de bevindingen van Shell’s directie rondom wat nodig is om haar maatschappelijke license to operate te behouden, maken deel uit van de afwegingen van de rationale economische actor die Druce presenteert. Maar Druce behandelt geen van die andere aspecten die deel uit maken van de beslisboom van Shell’s directie om tot een directiebesluit te komen. Druce beperkt zich slechts tot een eenvoudige financiële analyse, alsof er verder geen andere zaken zijn waarover de directie van Shell heeft na te denken.
14. Dat maakt het Druce-rapport op dit onderdeel gebrekkig en van weinig waarde. Het geeft met andere woorden helemaal geen goed beeld van wat de effectiviteit van het Vonnis is.
15. De argumenten die Druce maakt zijn bovendien inhoudelijk onjuist en de voorbeelden die hij in dit verband noemt, zijn niet relevant voor de specifieke positie waarin Shell verkeert. Eén zo’n onjuist argument is de bewering van Druce dat een verkleining van Shell’s handelshuis geen enkel effect zal hebben op de olie- en gasmarkt.
16. Druce maakt er een punt van in zijn rapport dat Shell niet alleen haar eigen olie en gas verhandelt, maar ook olie en gas verhandelt dat door derden is geproduceerd. Volgens Druce zou Shell het Vonnis kunnen uitvoeren door niet haar eigen productie omlaag te brengen maar door de handel en verkoop van de productie van derden te verminderen. In dat geval zou er geen enkel prijseffect zijn omdat andere handelshuizen de handel en verkoop zullen overnemen van Shell, aldus Druce.
17. Wat Druce echter niet uitlegt is wat het handelshuis van Shell, dat bekend staat als Shell Trading, nu precies doet. Druce geeft geen enkele context bij wat Shell Trading is en doet en welke rol Shell Trading binnen de olie- en gasector vervult. Had Druce dat wel gedaan dan zou duidelijk

⁴ Zie ook Productie S-122, p. 15 (voetnoot 18).

zijn geworden waarom een verkleining van Shell Trading wel degelijk een prijzeffect in de markt zal hebben. Het zou dan ook duidelijk zijn geworden waarom het door Druce aangehaalde faillissement van Enron niet vergeleken kan worden met een verkleining van Shell's trading business.

18. Shell Trading is een wereldwijd netwerk van rechtspersonen binnen de Shell Groep die over de hele wereld handelt in olie, gas, geraffineerde producten, elektriciteit en CO2-rechten.⁵
19. Shell Trading koopt en verkoopt niet alleen olie- en gasproducten maar zij levert aan haar verkopende en kopende klanten ook andere belangrijke diensten. Zo regelt Shell Trading voor haar klanten ook het vervoer en de logistiek van de olie- en gashandel.⁶ Op deze manier faciliteert Shell Trading de wereldwijde handel in olie en gas.⁷
20. Shell Trading heeft daarvoor haar eigen transportnetwerk waaronder een eigen scheepsvloot van olietankers, LNG-schepen en andersoortige schepen. Het betreft een enorme vloot.⁸ Qua LNG-schepen heeft Shell zelfs de grootste vloot ter wereld.⁹ Shell beschikt daarnaast wereldwijd over eigen raffinaderijen en opslagterminals om grote hoeveelheden olie en gas te kunnen verwerken en op te slaan in afwachting van latere leveringsmogelijkheden.¹⁰ Shell gebruikt die enorme opslagcapaciteit onder meer om te speculeren op prijsschommelingen.¹¹
21. Shell Trading is zowel binnen de Shell Groep als in de bredere olie- en gasmarkt een belangrijke spin in het web van de stroom van olie en gas die plaatsvindt binnen elke schakel van de waardeketen. Van de olie- en gaswinning, tot raffinage, tot transport en opslag, tot distributie naar zakelijke en particuliere afnemers. Dat doet Shell Trading binnen de Shell Groep voor de Shell-vennootschappen, alsook voor anderen in de olie- en gasmarkt.¹²
22. Zoals Milieudefensie c.s. al in haar MvA heeft besproken, zijn er honderden zogeheten onafhankelijke olie- en gasproducenten die enkel olie en gas produceren en niet de infrastructuur, het distributie- en het handelsnetwerk hebben om het geproduceerde bij de eindafnemer te krijgen. Deze bedrijven zijn van olie- en gashandelaren zoals Shell Trading afhankelijk om hun producten naar de markt te brengen.¹³
23. Shell Trading verhandelt zo'n 12 miljoen vaten per dag,¹⁴ en Shell is daarmee de grootste olie- en gashandelaar ter wereld.¹⁵ Shell is daarmee zowel de grootste inkoper van olie en gas ter wereld als de grootste verkoper van olie en gas. Dat is ook te zien in onderstaande figuur uit een artikel van Bloomberg:¹⁶

⁵ MD-563A, p.1

⁶ Ibid, p.1, 7, 10, 12

⁷ Ibid, p.1 en 10

⁸ Ibid, p.7, 8 en 10

⁹ Ibid, p.7

¹⁰ Ibid, p. 1, 7, 8, 9 en 12.

¹¹ MD-563C, p. 1-2.

¹² Ibid p. 1, 2, 6 - 14

¹³ MvA par 934 – 938, MD-563A, p.3, 12

¹⁴ Ibid p. 1-3, 5-6

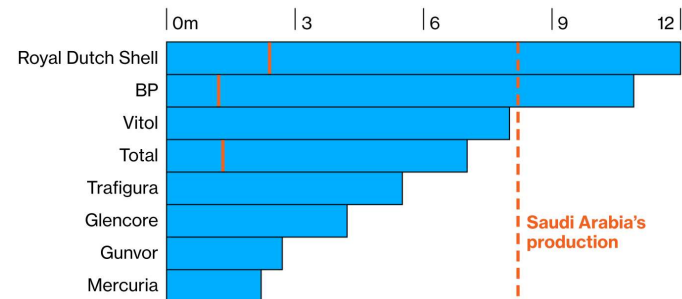
¹⁵ MD-563D, p.7 (naar volume) en MD-563B, p.2 en MD-563A p. 5 (beiden naar omzet)

¹⁶ MD-536D, p. 7.

Trading Giants

Oil trading volume, barrels per day

Volume of company's own production

Source: Company reports

24. In deze figuur is te zien dat het handelsvolume van Shell groter is dan het handelsvolume van elke andere grote handelaar in de markt. Met de schaalvoordelen die zij als grootste handelaar kan creëren, biedt zij naar eigen zeggen extra financiële waarde aan haar klanten, waaronder de onafhankelijke olie- en gasproducenten.¹⁷ Dit mede ook vanwege haar wereldwijde vervoers- en distributiemogelijkheden en de grote capaciteit om olie en gas af te nemen en op te slaan.¹⁸
25. Naast dit alles financiert Shell Trading ook onafhankelijke producenten van olie en gas.¹⁹ Shell Trading financiert andere producenten om zeker te stellen dat zij ook in de toekomst grote volumes olie en gas kan blijven inkopen.
26. Naast het verstrekken van eigen financiering aan onafhankelijke olie- en gasbedrijven helpt Shell Trading deze producenten ook aan het verkrijgen van bancaire financiering.²⁰ Zonder de tussenkomst van Shell Trading is het dus voor onafhankelijke olie- en gasproducenten moeilijker om aan de noodzakelijke financiering te komen.
27. Tot slot bedient Shell Trading haar klanten ook op het gebied van risicomanagement door hen te beschermen tegen voor hen negatieve prijsontwikkelingen in de markt. Shell doet dit via haar derivatenhandel. De dagelijkse handel van Shell Trading in derivaten is een veelvoud van de handel in de 12 miljoen fysieke vaten die zij per dag verhandelt. De derivatenhandel gebruikt Shell Trading om voor zichzelf beleggingsrendementen te maken maar ook om de risico's van de fysieke handel voor zichzelf en voor haar klanten af te dekken.²¹
28. Hetgeen tot nu toe besproken is, geeft een beeld van wat Shell Trading allemaal doet en in welke omvang dit gebeurt. Ik heb dit besproken om te laten zien waarom zonder nadere motivering, Druce niet zomaar kan zeggen dat er geen prijseffect uitgaat van het Vonnis als Shell haar handelsactiviteiten afbouwt en dat er daarom niets zal veranderen in de olie- en gasmarkt.
29. Die conclusie van Druce is onlogisch en is ook contrair aan hoe Shell het zelf ziet. Shell zelf meent juist dat haar huidige schaalgrootte als grootste olie- en gashandelaar in de wereld tot prijsvoordelen en tot andere voordelen voor haar klanten strekt.

¹⁷ Productie MD-563A, p. 9 t/m 12

¹⁸ Ibid, p.7 en 10

¹⁹ Ibid, p.1, 13 en 14. Zie eerder ook de MvA par. 934

²⁰ Ibid, p. 13 en 14. Zie eerder ook de MvA par. 934

²¹ Ibid p. 2-4

30. Maar als de huidige schaalgrootte van Shell met dit soort voordelen voor Shell's klanten gepaard gaat, dan geldt omgekeerd evenzeer dat het afbouwen van die schaalgrootte gepaard zal gaan met prijsnadelen voor de klanten van Shell en met een verlies van de andere voordelen die de huidige schaalgrootte van Shell aan hen biedt. Druce houdt met deze omstandigheden geen rekening.
31. Ook is niet aannemelijk dat, als Shell als grootste handelaar in olie en gas haar fysieke handelsvolume aanzienlijk gaat terugbrengen, dat die plaats dan zo maar ingevuld kan worden door anderen. Ten eerste zijn er bijna geen andere spelers met de schaalgrootte van de huidige handelstak van Shell en kunnen zij zodoende ook niet dezelfde voordelen bieden aan de olie- en gasmarkt zoals het huidige Shell dat wel kan. Maar het tweede punt is misschien nog wel belangrijker en dat is dat Shell al 100 jaar actief is in de handel en haar succes ook grotendeels is gebouwd op het vertrouwen dat zij vanwege haar naam en staat van dienst van de markt krijgt.²² Dat wat Shell in 100 jaar heeft opgebouwd aan kennis, kunde, capaciteit, relaties en vertrouwen, kan nooit van de ene op andere dag door een andere partij worden overgenomen, als het al ooit in die mate door een ander overgenomen zou kunnen worden.
32. Dat het verkleinen van de handelstak geen effect zou hebben op de olie- en gasmarkt is dus een ongenueanceerde uitspraak van Druce die geen recht doet aan de realiteit. Ook het vergelijk dat Druce maakt met het faillissement in het jaar 2001 van het handelshuis van het Amerikaanse Enron, doet geen recht aan de realiteit. Ik licht dat toe aan de hand van het deskundigenbericht van Erickson en Green dat Milieudefensie c.s. heeft ingebracht als productie MD-561.
33. Erickson en Green verklaren in hun deskundigenrapport in reactie op Druce, waarom een inkrimping van Shell Trading niet gelijk gesteld kan worden aan het faillissement van Enron.²³ De positie van Enron is onvergelijkbaar met die van Shell. Enron was voornamelijk een tussenhandelaar, zonder significante productie- of retailactiviteiten in olie, zoals Shell die wel heeft.²⁴ Enron was dus voornamelijk een tussenhandelaar die via de tussenhandel marges maakte maar verder weinig marktwaarde aan het verhandelde toevoegde. Voor Shell is dit heel anders. Het volgende vergelijk maakt dit volgens Erickson en Green duidelijk.
34. In het jaar 2000, het jaar voordat Enron failliet zou gaan, verdiende Enron als tussenhandelaar ongeveer 1 dollar per verhandeld vat olie en gas. Dat is minder dan 10% van de toenmalige olie- en gasprijzen. Deze lage marge per vat impliceert volgens Erickson en Green dat Enron zich voor een groot deel bezig hield met het handelen in "*commodity and futures contracts*."²⁵ Dus papieren handel in plaats van fysieke handel.
35. Om een vergelijk met Shell te maken: Shell verdient in 2022 ongeveer 86 dollar per verhandeld vat olie en gas en dat staat gelijk aan meer dan 80% van de huidige olie en gasprijzen.²⁶ Daaruit blijkt dat Shell per verhandeld vat veel meer waarde toevoegt aan de markt. Het is evident dat het wegvallen van een rechtspersoon die meer waarde aan de markt toevoegt, door de markt meer gevoeld zal worden dan als een rechtspersoon wegvalt die maar een fractie van die waarde aan de markt toevoegt. Met andere woorden, Shell en Enron zijn onvergelijkbare grootheden en daarmee kan ook de marktimpact niet met elkaar vergeleken worden.

²² MD-563A, p. 7.

²³ MD-561, p. 9 en 10

²⁴ MD-561, p. 9 en 10.

²⁵ MD-561, p. 10.

²⁶ Ibid.

36. Erickson en Green wijzen er ook op dat de analyse van Druce over Enron wetenschappelijk gezien onzuiver is, onder meer omdat Druce niet laat zien wat met de olie- en gasprijzen gebeurd zou zijn als Enron niet failliet was gegaan. Druce maakt dus geen vergelijking tussen de wereld met een faillissement van Enron en de wereld zonder een faillissement van Enron. Ook de bronnen die Druce aanhaalt lijken dat vergelijking niet te maken. Om die reden is de analyse van Druce wetenschappelijk niet valide.²⁷
37. Erickson en Green beschrijven waarom aan een verkleining van het handelshuis van Shell wel degelijk marktgevolgen toegekend kunnen worden. Volgens Erickson en Green geldt namelijk dat elke restrictie of prijsverhoging in de handelsketen – of die nu plaatsvindt aan de productiekant, of aan de consumptiekant of ergens tussen beide in – tot een prijsverhoging voor de consument kunnen leiden.²⁸ Gelet op alles wat hiervoor is toegelicht met betrekking tot de bijzondere positie die Shell inneemt als grootste handelaar ter wereld, is evident dat Shell niet zomaar vervangen kan worden en dat een verkleining van de handelsactiviteiten van Shell een markteffect zal hebben.
38. Elke frictie, elke restrictie en elke vertraging die door een interventie in de handelsketen ontstaat, kan de prijs van een product immers verder opstuwen dan zonder die interventie het geval zou zijn geweest, aldus Erickson en Green.²⁹
39. Om dezelfde reden zou een besluit van Shell om aan het Vonnis te voldoen door het verkopen van een deel van haar fossiele assets ook tot prijsstijgingen kunnen leiden.³⁰ Ook de verkoop van assets initieert nieuwe fricties, al is het maar vanwege de tijd en de transactiekosten die met deze verkopen gepaard zullen gaan en het feit dat de markt voor het eerst te maken krijgt met een verkoop van assets als gevolg van een rechterlijk klimaatbevel.³¹ Die nieuwigheid kan volgens Erickson en Green op zichzelf weer tot fricties in de handelsketen leiden omdat kopers hun eigen verwachtingen over de snelheid van de energietransitie moeten actualiseren door dit nieuwe marktrisico. Kopers zullen als gevolg daarvan mogelijk een lagere overnameprijs bedingen, of extra tegemoetkomingen van Shell verzoeken of wellicht zelfs helemaal afzien van het kopen van assets van Shell, zo leggen Erickson en Green uit. Al deze gevolgen kunnen volgens hen de verkoop van assets voor Shell bemoeilijken en vertragen en dit soort fricties kunnen op zichzelf al tot een verlaagd aanbod van olie en gas leiden en dus een prijseffect en een verlaging van CO₂-emissies bewerkstelligen.³²
40. Erickson en Green wijzen erop dat Druce ook zelf in zijn rapport aangeeft dat bedrijven die olie- en gasvelden kopen of verkopen zich rekenschap zullen geven van bestaande en te verwachten regels en trends rondom de decarbonisatie van het energiesysteem.³³ In dat licht beschouwd is het Vonnis natuurlijk een niet te negeren signaal naar de markt over hoe die decarbonisatie regels en trends zich mogelijk sneller dan verwacht kunnen ontwikkelen.³⁴ Volgens Erickson en Green is het marktsignaal dat van het Vonnis uitgaat ook een van de redenen waarom verwacht mag worden dat het tot een reductie van olie- en gasproductie zal leiden. Zowel kopers als verkopers van olie- en gasvelden zullen dit marktsignaal namelijk verdisconteren in hun

²⁷ Ibid.

²⁸ MD-561, p.3

²⁹ MD-561, p.6

³⁰ MD-561, p.6 en 7

³¹ MD-561, p.6 en 7

³² MD-561, p.6 en 7, zie ook p.8

³³ MD-561, p. 8 met een verwijzing naar par. 67 van het Druce rapport (productie S-122)

³⁴ Zie in dit verband tevens MD-471.

beslissingen. Druce en de voorbeelden waarnaar hij verwijst houden met dit soort omstandigheden geen rekening.³⁵

41. In het eerder overgelegde rapport van Erickson et al uit 2022 (productie MD-469)³⁶ is er al op gewezen dat het Vonnis naar verwachting ook een beperkend effect zal hebben op de financieringsmogelijkheden van nieuwe olie- en gasvelden.³⁷ Ook is er door Erickson et al op gewezen dat bedrijven in de olie- en gassector door het Vonnis, meer dan anders het geval zou zijn, rekening moeten houden met een eventuele versnelling van restricties op olie- en gasproductie. Zij zullen ook rekening moeten houden met hun eigen potentiële aansprakelijkheidspositie.³⁸ Er zijn dus meerdere wegen waarlangs de uitvoering van het Vonnis door Shell voor disincentives in de markt kan zorgen, zodat niet zomaar kan worden aangenomen dat olie- en gasbedrijven op exact dezelfde voet als voorheen in olie- en gasassets blijven investeren. Die disincentives leveren ook een bijdrage aan de klimaataanpak. Druce heeft deze bevindingen van Erickson et al niet gemotiveerd weersproken in het Druce-rapport.
42. Bovendien heeft de analyse van Druce alleen betrekking op al in exploitatie zijnde velden en heeft hij niet gekeken naar de effecten die van het Vonnis uitgaan op velden die nog niet in ontwikkeling zijn terwijl dat juist in grote mate bepalend is voor de toekomstige productie van een bedrijf, aldus Erickson en Green.³⁹ Zij blijven dan ook bij de eerder in het rapport van Erickson et al getrokken conclusie dat er van het Vonnis positieve effecten uitgaan voor de wereldwijde CO₂-reductie, vergeleken dus met de situatie dat er geen Vonnis zou zijn.
43. De Nederlandse economen Sweder van Wijnbergen en Rick van der Ploeg ondersteunen de analyse van Erickson en Green met betrekking tot het effect van het Vonnis op toekomstige productie en de projectontwikkeling die daarvoor nodig is. Hun expertverklaring is door Milieudefensie c.s. als productie overgelegd.⁴⁰
44. Van Wijnbergen en Van der Ploeg wijzen er op dat Shell vanwege haar bijzondere positie in staat is om zeer kapitaalintensieve en hoogcomplexe olie- en gasvelden te ontwikkelen. Als Shell zich door het Vonnis in 2030 al in een aanzienlijke mate van de olie- en gasmarkt moet hebben teruggetrokken, dan zal deze bijzondere positie van Shell niet makkelijk door anderen overgenomen kunnen worden, aldus Van Wijnbergen en Van der Ploeg.⁴¹ Met het feit dat Shell als gevolg van het Vonnis in 2030 minder in staat is om dit soort kapitaalintensieve en hoogcomplexe nieuwe olie- en gasvelden te ontwikkelen, heeft Druce geen rekening gehouden.
45. Voor nieuwe, nog niet door Shell ontwikkelde olie- en gasvelden geldt bovendien dat het voor Shell minder bezwaarlijk is om deze velden en licenties niet over te dragen aan andere partijen. Shell heeft immers in dat geval nog geen kosten gemaakt om deze velden in productie te brengen, zodat ze die kosten ook niet hoeft terug te verdienen.⁴²

³⁵ MD-561, p.7 en 8.

³⁶ Zie voor een uitgebreide behandeling van het rapport van Erickson et al: MvA par. 905 – 930.

³⁷ MD-561, p. 1 met een verwijzing naar hun rapport van september 2022 (productie MD-469)

³⁸ MD-561, p. 1 met een verwijzing naar hun rapport van september 2022 (productie MD-469)

³⁹ MD-561, p. 7.

⁴⁰ MD-562.

⁴¹ MD-562, p. 5.

⁴² Zie MvA par. 913 voor de mogelijke effectiviteit van het teruggeven van licenties. De daar genoemde Beyond Oil and Gas Alliance bestaat inmiddels uit 24 landen en deelstaten: Zie <https://beyondoilandgasalliance.com/who-we-are/>.

46. Shell heeft in dit verband nog aangegeven dat verwacht moet worden dat overheden licenties voor de ontwikkeling van nieuwe velden eventueel zullen opeisen, wanneer Shell de licenties ongebruikt laat. In dat verband heeft Milieudefensie c.s. in de Memorie van Antwoord gewezen op de Beyond Oil and Gas Alliance, een verbond tussen landen dat als doelstelling heeft de uitfasering van olie- en gasproductie te faciliteren.⁴³ Dit onder meer door het niet meer uitgeven van nieuwe olie- en gaslicenties, het verminderen van bestaande olie- en gasproductie, het niet meer subsidiëren van de productie van olie en gas en door samen te werken bij het nemen van andere significante maatregelen die bijdragen aan het verminderen van het aanbod van olie en gas op de mondiale markt. Inmiddels is de groep landen die zich bij dit initiatief heeft aangesloten verder uitgebreid en bestaat deze uit 24 landen en deelstaten.⁴⁴
47. We hebben het tot nu toe over de invloed van het Vonnis op olie- en gasvelden gehad. Het Vonnis zal volgens Erickson en Green echter ook invloed hebben op investeringen en transacties terzake andere fossiele assets dan olie- en gasvelden.⁴⁵ Denk daarbij bijvoorbeeld aan de verkoop van tankstations, leidingen, schepen, land e.d.⁴⁶ Kopers kunnen een andere bestemming geven aan het gekochte, waardoor er minder olie en gas wordt verkocht en er een positieve klimaatimpact is.⁴⁷ Zo kan land dat eerst gebruikt werd voor olie en gaswinning getransformeerd worden naar een opslagplaats voor CCS-activiteiten en zo kunnen tankstations bijvoorbeeld worden getransformeerd naar oplaadstations.⁴⁸
48. Bij zijn analyse over de verkoop van tankstations houdt Druce met deze alternatieve mogelijkheid om tankstations te transformeren naar oplaadstations, geen rekening. Hij houdt dus ook geen rekening met de positieve klimateffecten die daarvan uit zouden kunnen gaan.⁴⁹ Verder wijzen Erickson en Green erop dat ook hier de door Druce gehanteerde aanpak gebreken kent. Onder meer omdat de door hem gebruikte data niet het totale volume van de verkoop laat zien maar slechts de gemiddelden per tankstation. Op basis daarvan kan niet achterhaald worden wat er met het totale volume is gebeurd, zo leggen Erickson en Green uit.⁵⁰ Ook is de periode na verkoop die Druce heeft beoordeeld te gering om alle gedragsaanpassingen van consumenten in kaart te brengen. Gedragsveranderingen zoals het kopen van een zuinigere auto of het aanpassen van de woon- werkafstand om de vervoerskosten te beperken, kunnen vaak pas jaren later plaatsvinden (pas als er een nieuwe auto gekocht moet worden of als er verhuisd wordt).⁵¹
49. Ook wijzen Erickson en Green erop dat Druce ten onrechte geen rekening houdt met hoe Shell als gevolg van het Vonnis om zou kunnen gaan met de opbrengsten die zij genereert door de verkoop van fossiele assets. Die opbrengsten zouden door Shell bijvoorbeeld geïnvesteerd kunnen worden in de groei van haar duurzame energietak. Dat zou helpen de mondiale CO₂-emissies te verkleinen omdat Shell het aanbod van duurzame energie daarmee vergroot en de prijs ervan navenant daalt.⁵² Dat Druce zich hier geen rekenschap van geeft, is een tekortkoming in zijn redenering.

⁴³ MvA, par. 913 e.v.

⁴⁴ Zie <https://beyondoilandgasalliance.com/who-we-are/>.

⁴⁵ MD-561, p.8

⁴⁶ MD-561, p.8

⁴⁷ MD-561, p.8

⁴⁸ MD-561, p.4 en 8

⁴⁹ MD-561, p.8

⁵¹ MD-561, p.8

⁵² MD-561, p.4

50. Erickson en Green geven aan dat een vergelijkbare tekortkoming ook zit in de redenering van Druce aangaande de gevolgen van het eventueel door Shell laten afvloeien van personeel.⁵³ Volgens Druce treedt dit personeel van Shell eenvoudigweg in dienst bij een ander olie- en gasbedrijf en zullen hun werkzaamheden daarmee dezelfde klimaatimpact behouden. Maar ook hier maakt Druce er zich te gemakkelijk vanaf en is zijn redenering te beperkt.
51. De vaardigheden die werknemers van Shell hebben zijn volgens Erickson en Green relatief gemakkelijk te transformeren naar vaardigheden die nodig zijn met betrekking tot het opschalen van koolstofarme oplossingen zoals waterstof, wind en CCS. Maar Druce houdt met dit alles wederom geen rekening en neemt gewoon aan dat er geen andere opties voor werknemers van Shell zouden zijn dan werkzaam te blijven in de olie- en gasindustrie. Ook hier schiet de redenering van Druce dus tekort.⁵⁴
52. Geconcludeerd kan dan ook worden dat Druce in zijn rapport structureel geen acht slaat op de alternatieve wijzen waarop productiefactoren van Shell zoals kapitaalgoederen, mensen en land anders kunnen worden ingezet en hoe een voor het klimaat gunstige impact daarvan het gevolg kan zijn. Noch geeft Druce zich rekenschap van wat Shell met de verkoopopbrengsten aan positieve klimaatgevolgen zou kunnen genereren. Evenmin geeft hij zich voldoende rekenschap van het marktsignaal dat van het Vonnis uitgaat en hoe dat kan doorwerken in de olie- en gasector. Ook heeft Druce niet gemotiveerd waarom de handelsactiviteiten van Shell zouden kunnen krimpen zonder enig markteffect en is dit ook volstrekt onaannemelijk gebleken op basis van hetgeen ik terzake besproken heb. Druce houdt in zijn analyse evenmin rekening met de fricties, restricties, en vertragingen die in de keten het gevolg zullen zijn van de uitvoering door Shell van het Vonnis en die ieder voor zich weer tot prijseffecten aanleiding kunnen geven.
53. Dan wil ik nu overstappen naar wat het belangrijkste aspect van het Druce-rapport zou moeten zijn, namelijk een betwisting van de door UNEP in het Production Gap Report in aanmerking genomen relatie tussen minder olieproductie en minder olieconsumptie. Volgens UNEP houdt die relatie in dat een beperking van de olieproductie leidt tot een verhoging van de olieprijs en dat het effect daarvan is dat er minder olie wordt geconsumeerd. Specifiek geeft UNEP aan dat voor elk niet geproduceerd vat 0,2 tot 0,6 vaten olie minder worden geconsumeerd.⁵⁵ De rechtbank heeft deze bevindingen van UNEP ook overgenomen in het Vonnis.⁵⁶
54. Deze bevindingen van UNEP zijn onder meer gebaseerd op peer reviewed studies van Erickson en in het rapport van Erickson et al worden die bevindingen dus ook onderschreven.⁵⁷ Druce probeert die peer reviewed resultaten in zijn rapport te weerleggen, maar slaagt daar niet in.
55. In dit verband geldt allereerst dat de door UNEP genoemde studies van Erickson en andere wetenschappers inzicht geven in de effecten van een productiereductie op consumptie, gebaseerd op de elasticiteit van vraag en aanbod. Anders dan Druce suggereert, zijn deze elasticiteiten gebaseerd op empirisch onderzoek naar de real-world veranderingen in aanbod, prijs en vraag in de olie- en gasmarkt.⁵⁸
56. De onderzoeken waaruit deze elasticiteiten volgen zijn dus gebaseerd op een groot aantal feitelijke gebeurtenissen in de olie- en gasmarkt, inclusief de verplaatsing van assets en andere

⁵³ MD-561, p.4

⁵⁴ MD-561, p.4

⁵⁵ Zie onder meer MvA, par. 921.

⁵⁶ R.ov. 4.4.50 van het Vonnis.

⁵⁷ Zie ook MD-561, p.6 en 7.

⁵⁸ MD-561, p. 4 (onderaan) en p. 5 (bovenaan).

productiefactoren die tussen producenten kan hebben plaatsgevonden.⁵⁹ Voor de bepaling van die elasticiteiten is niet relevant welk type actor het aanbod beperkt.⁶⁰ Dat kan een overheid maar ook een bedrijf zijn. Druce doet het aldus ten onrechte voorkomen alsof er in de peer reviewed studies van Erickson en andere wetenschappers geen rekening zou zijn gehouden met overdracht van productiefactoren zoals kapitaal, materieel en mensen. Maar dat is onjuist.

57. Erickson en Green merken op dat Druce zelf een overzicht geeft van zowel aanbod- als vraagelasticiteiten.⁶¹ Hoewel Druce op basis van deze onderzoeken zelf een eigen inschatting geeft van de vraagelasticiteit van -0,16,⁶² weigert hij dat te doen voor de aanbodelasticiteit. Erickson en Green stellen echter vast dat de aanbodelasticiteiten die Druce aanhaalt, in dezelfde orde van grootte liggen als de door hem genoemde vraagelasticiteit.⁶³ Dat is een belangrijke constatering.
58. Want, wanneer de prijselasticiteit aan de aanbodkant en de vraagkant hetzelfde is, geldt dat het verminderen van de productie met 1 vat olie de helft van dat effect heeft op de vermindering van consumptie. Dat principe volgt volgens Erickson en Green uit "*countless economic textbooks*".⁶⁴ De door Druce zelf genoemde elasticiteiten zouden dus leiden tot ongeveer een half (0,5) vat minder geconsumeerd voor elk vat dat minder wordt geproduceerd, aldus Erickson en Green. Deze calculatie zou dan uitkomen aan de bovenkant van de bandbreedte van wat UNEP heeft aangegeven, te weten de eerder genoemde bandbreedte van 0,2 tot 0,6. Volgens Erickson en Green zijn er ook andere economen die hebben berekend dat op de lange termijn de ratio tussen vraag en aanbod deze factor 0,5 zou zijn.⁶⁵ De door Druce genoemde aanbodelasticiteiten weerleggen dus niet de bevindingen van UNEP, maar bevestigen deze.
59. Erickson en Green lichten tot slot nog toe dat ook het andere commentaar van Druce op deze UNEP bevinding en de onderliggende studies van Erickson en anderen niet opgaat. Zij leggen uit waarom een beperking op het niveau van een individueel bedrijf net zo goed een prijseffect kan hebben, als de aanbodbeperkingen waar het door UNEP aangehaalde onderzoek op ziet.⁶⁶
60. Druce ontkent ook niet dat een vermindering van de verkoop van olie en gas tot een stijgende prijs leidt en dat een stijgende prijs tot minder consumptie van olie en gas leidt, als de overige omstandigheden hetzelfde blijven.⁶⁷ Het enige dat Druce stelt is dat het prijseffect klein of minimaal zal zijn. Maar zoals Erickson en Green opmerken betekent zelfs een klein prijseffect niet dat het een onbelangrijk effect is of dat er geen effect zou zijn.⁶⁸
61. Apart is in dit verband dat Druce met name steeds benadrukt dat Shell "slechts" respectievelijk 1,5% en 2% van de wereldwijde olie en gas produceert en dat daarom elke impact per definitie minimaal zal zijn. Dat is natuurlijk een bijzondere framing. Want zeker voor één bedrijf is dit een zeer groot aandeel in de mondiale olie- en gasproductie. En dat is alleen de productie. Zoals

⁵⁹ MD-561, p.4, 5 en 6.

⁶⁰ MD-561, p. 5 (bovenaan): "*these elasticities are taken from statistical studies on how real-world changes in supply (regardless of the type of actor restricting supply) or demand have affected price in the oil and gas market.*"

⁶¹ MD-561, p. 5 (derde alinea). Zie ook S-122, p. 110 en 121.

⁶² S-122, p. 109. Zie tevens: MD-561, p. 5 en 6.

⁶³ MD-561, p. 5-6.

⁶⁴ MD-561, p.5 en 6 en noot 35.

⁶⁵ MD-561, p.6

⁶⁶ MD-561, p.6.

⁶⁷ Ibid, p. 1 en 2

⁶⁸ Ibid, p.2

hiervoor toegelicht is Shell tevens de grootste handelaar in olie en gas ter wereld. De suggestie dat het niet uit zou maken wanneer één van de grootste en meest invloedrijke spelers op de olie- en gasmarkt gedwongen wordt te veranderen is in de visie van Milieudefensie c.s. ongelooftwaardig.

62. Druce stelt dan verder nog dat wat Shell niet meer zal produceren en verkopen, eenvoudig door OPEC-landen kan worden overgenomen en anders wel door producenten van schalieolie en schaliegas in de Verenigde Staten. Ook dat argument kan niet slagen.
63. Ten eerste niet omdat het historisch marktgedrag van OPEC en de schalieproducenten reeds in de door UNEP en Erickson gebruikte empirische data besloten ligt. Ten tweede geldt dat Druce het functioneren van OPEC en schalieproducenten ongenueanceerd weergeeft.
64. Uiteraard is een belangrijke reden voor de oprichting van OPEC dat de OPEC-landen op deze manier afspraken kunnen maken over de hoeveelheid olie die ze gezamenlijk produceren. Daarmee heeft OPEC uiteraard ook een bepaalde invloed op de olieprijsen.
65. Druce doet echter de aanname dat OPEC hoe dan ook zal ingrijpen in reactie op een aanbodbeperking van Shell, en wel door de OPEC-kraan verder open te draaien. Zoals Erickson toelicht, is dat een *“extraordinary claim”* van Druce. Het toekomstige gedrag van OPEC is juist zeer onzeker en moeilijk te voorspellen.⁶⁹ Druce noemt overigens zelf voorbeelden waarin OPEC de eigen productie juist beperkt door de oliekraan wat dicht te draaien, om zo de olieprijs hoog te houden. Het kan dus goed zijn dat OPEC helemaal niet reageert op een aanbodbeperking elders in de wereld.⁷⁰
66. Druce verliest in dat verband ook uit het oog dat de nationale oliebedrijven (NOCs geheten) van OPEC-landen veelal ook publieke doelen moeten dienen. Daarbij moet gedacht worden aan het voorzien in werkgelegenheid, publieke infrastructuur en het zorgen voor bepaalde vaste nationale inkomsten voor de OPEC landen.⁷¹ Afhankelijk van de in dit verband te maken afwegingen kan de reactie van OPEC-landen verschillen.
67. De eerder aangehaalde economen Van Wijnbergen en Van der Ploeg geven aan dat in ieder geval de olie- en gasproducenten in het Midden-Oosten de energietransitie niet lijken te willen ondermijnen. Dit vermoedelijk uit vrees voor de opkomst van grensbelastingen op CO2 zoals die nu in ieder geval al ingevoerd gaan worden aan de grenzen van de EU.⁷² Zo heeft bijvoorbeeld het Saudische nationale oliebedrijf Saudi Aramco recent nog besloten de oliewinning niet te zullen verhogen.⁷³ Ook hier geldt weer dat Druce met al dit soort ontwikkelingen en mogelijkheden geen rekening houdt.
68. Van Wijnbergen en Van der Ploeg laten ook zien waarom de redeneringen van Druce over de schalieproducenten niet juist zijn. Druce houdt over de schalieproducenten in de Verenigde Staten hetzelfde verhaal als over OPEC, namelijk dat zij meteen in het gat zullen springen dat Shell door minder productie en verkoop van olie en gas zal creëren.
69. Ook hier geldt eerst en vooral dat het gedrag van schalieproducenten al geïncorporeerd is in de empirische data die ten grondslag liggen aan de eerder besproken bevindingen van UNEP.

⁶⁹ MD-561, p. 9.

⁷⁰ MD-561, p. 9. Zie ook Productie S-287, p. 8 (voetnoot 44).

⁷¹ MD-565A, p. 1.

⁷² MD-562, p.3

⁷³ MD-562, p.3

70. Maar los daarvan klopt ook hier de redenering van Druce wederom niet. Zoals Van Wijnbergen en Van der Ploeg aangeven, draaien de operationele schalievelden op volle capaciteit en zit daar niet of nauwelijks reservecapaciteit.⁷⁴ Het aanboren van nieuwe schalievelden kost sowieso tijd en de beslissing daaromtrent is afhankelijk van de hoogte van de olieprijs van dat moment. Het winnen van schalieolie kent namelijk een hoge kostprijs en is dus niet rendabel bij te lage olieprijsen.⁷⁵
71. Van Wijnbergen en Van der Ploeg wijzen er ook op dat Druce en Mulder te weinig rekening houden met de veranderingen die in de wereld gaande zijn. Zij wijzen er onder meer op dat de laatste jaren steeds meer landen een net zero doelstelling voor 2050 hebben aangenomen, dat er op dat vlak ook steeds meer wordt gereguleerd en dat het daarom onaannemelijk is dat Shell het enige bedrijf zal zijn dat de komende jaren veranderingen zal ondergaan.⁷⁶ Ook om die reden is het dus niet voor de hand liggend dat elke reductie die Shell in haar productie en verkoop van olie en gas teweeg brengt, continue aangevuld zal worden door andere olie- en gasbedrijven. In zoverre hebben historische data maar weinig waarde in een snel veranderende wereld die bezig is om een 1,5°C-doelstelling te halen.⁷⁷
72. Dan heb ik nog kort te reageren op een ander onjuist betoog van Druce. Hij stelt namelijk ten onrechte dat een verminderde productie van olie en gas door Shell per saldo tot meer mondiale CO₂-emissies kan leiden. Dat zou het gevolg zijn van het feit dat andere bedrijven mogelijk CO₂-intensiever produceren. Ook zou volgens Druce een verminderde gasproductie van Shell tot meer kolengebruik leiden waardoor per saldo de CO₂-emissies zouden kunnen toenemen.
73. Zoals Erickson en Green echter uitleggen zal een verminderde gasproductie gepaard gaan met een stijgende gasprijs. Het gevolg van de stijgende gasprijs is ten eerste een verminderd gasgebruik waardoor de CO₂-uitstoot wordt verminderd. Bij stijgende gasprijzen zullen mensen immers zuiniger met energie omgaan.
74. Naast dat zuiniger gedrag gaan personen en rechtspersonen mogelijk ook op zoek naar alternatieven voor gas. Voor zover zij die alternatieven vinden in duurzame energieoplossingen, zal het gasgebruik verder dalen en zullen daarmee ook de CO₂-emissies verder dalen. Voor zover zij die alternatieven vinden in kolengebruik zullen de CO₂-emissies weer stijgen ten opzichte van de behaalde emissiedaling.⁷⁸
75. Dat betekent dat de CO₂-emissies per saldo alleen kunnen stijgen als het effect van het toegenomen kolengebruik groter is dan het effect van toepassing van energiezuinigheid en duurzame energie bij elkaar opgeteld.⁷⁹
76. Druce concentreert zich voornamelijk op het toegenomen kolengebruik en houdt er geen rekening mee dat er mede door de gascrisis zowel in Europa als buiten Europa zwaar wordt ingezet op duurzame alternatieven en meer energiezuinigheid. De beslissing van de wereldgemeenschap tijdens COP28 om in dit kritieke decennium weg te bewegen van fossiele brandstoffen toont dit ook.

⁷⁴ MD-562, p.3 en 4

⁷⁵ MD-562, p.3 en 4

⁷⁶ MD-562, p.5

⁷⁷ MD-562, p.5. Zie in dit verband tevens productie MD-471.

⁷⁸ MD-562-p.5

⁷⁹ MD-561, p. 11 en 12

77. Hetzelfde geldt voor de beslissing op COP28 om de capaciteit van duurzame energie de komende jaren te verdrievoudigen en de energie-efficiëntie te verdubbelen. Dit alles toont ook dat de focus van Druce op toenemend kolengebruik onterecht en onjuist is, zo stellen Erickson en Green.⁸⁰ Op de korte termijn heeft de gascrisis dan wel tot meer emissies geleid vanwege de enorme snelheid waarmee de gaslevering van Rusland aan de EU kelderde, maar in de komende jaren en op de langere termijn zal de gascrisis juist leiden tot minder emissies vanwege de verdere opschaling van duurzame energie die als gevolg daarvan nu plaatsvindt.⁸¹ Erickson en Green wijzen in dat verband ook op de dezelfde conclusies van het IEA,⁸² welke conclusies Milieudefensie c.s. ook al in haar MvA na voeging heeft besproken.⁸³
78. Tot slot dan nog een korte reactie op de laatste twee betogen van Druce.
79. Allereerst het betoog van Druce dat het beter zou zijn om Shell te laten produceren dan om dat aan anderen over te laten. Dit omdat de CO₂-intensiteit van de productie van Shell lager is dan gemiddeld. Ook dit is een vreemde redenering want net zo goed als er producenten zijn die meer emissies bij de productie uitstoten dan Shell, zijn er ook producenten die minder uitstoot hebben bij hun productie. Dat geldt bijvoorbeeld voor nagenoeg alle productie in het Midden-Oosten.⁸⁴ Gedurende zijn pleidooi is al door mr. Van Diem toegelicht dat het IEA geen heil ziet in het argument dat producenten met een lagere emissie intensiteit meer zouden mogen produceren dan anderen.⁸⁵
80. Erickson en Green tonen aan de hand van studies bovendien dat in het algemeen geldt dat de mate waarin bedrijven verschillen in de CO₂-intensiteit van hun productie, te klein is om de al besproken gunstige CO₂-effecten van een verminderde olie- en gasproductie door Shell teniet te doen. Dus per saldo blijft het behaalde klimaatvoordeel positief indien Shell haar olie- en gasproductie vermindert.
81. Tot slot nog het betoog van Druce dat het Vonnis ten koste zou gaan van het welzijn van consumenten als daardoor de prijs van olie en gas omhoog zou gaan. Ook dit is een vreemd betoog omdat Druce geen rekening houdt met het feit dat het Vonnis zijn grondslag vindt in de aantasting van het leven en welzijn van burgers door de gevolgen van klimaatverandering.⁸⁶
82. Erickson en Green wijzen er in dat verband op dat net zo goed als een prijs voor olie en gas te hoog kan zijn, de prijs voor olie en gas ook te laag kan zijn; een te lage olie- en gasprijs betekent namelijk een overvloedige beschikbaarheid van olie en gas en dat ondermijnt de klimaataanpak.⁸⁷ Dat is ook een belangrijke reden waarom ingrijpen aan de aanbodkant nodig is, aldus Erickson en Green.⁸⁸
83. Het ingrijpen aan de aanbodkant, zoals door het Vonnis gebeurt, helpt de klimaataanpak. Dit ingrijpen aan de aanbodkant is van belang omdat het een tegenwicht biedt tegen de weglekeffecten van klimaatmaatregelen die alleen de vraag naar olie en gas verminderen. Een voorbeeld kan dit verduidelijken. Wanneer in een deel van de wereld door klimaatmaatregelen

⁸⁰ MD-561, p.11 en 12.

⁸¹ MD-561, p.11 en 12.

⁸² MD-561, p.11 en 12.

⁸³ MvA na voeging, hoofdstuk 3.4 en 3.5.

⁸⁴ MD-561, p.12.

⁸⁵ Pleidooi de reductieplicht van Shell – deel 4, p. 20-21.

⁸⁶ Pleitnotitie 1 van dag 3. Zie ook MD-561, p. 13.

⁸⁷ MD-561, p. 13.

⁸⁸ MD-561, p. 13.

de vraag naar olie en gas daalt, dalen ook de prijzen. Die prijsdalingen zullen de vraag naar olie en gas juist weer opstuwten. Per saldo is er dan een weglekeffect van de klimaatinspanningen aan de vraagkant. Om dat weglekeffect te mitigeren is het belangrijk dat er juist ook aan de aanbodkant actie wordt ondernomen, door het aanbod van olie en gas te beperken, aldus Erickson en Green.⁸⁹

84. Zoals al vaker vandaag toegelicht, is dit wederom een reden om de hoeveelheid olie en gas op de markt in dit kritieke decennium terug te brengen, zoals het Vonnis ook beoogt.
85. Het allerlaatste argument dat Druce daar dan nog tegen inbrengt is dat hij liever geen ingrijpen aan de aanbodkant ziet door een maatregel als het Vonnis. Volgens hem verdient het de voorkeur om met markt-gestuurde incentives te werken om aanbod en vraag naar beneden te brengen, zoals emissiehandel en CO₂-belastingen.⁹⁰
86. Zoals Erickson en Green opmerken kunnen er zeker efficiëntievoordelen gehaald worden als er sprake zou zijn van een mondiale marktaanpak van CO₂-emissies, maar die mondiale aanpak is er niet.⁹¹ Wereldwijd valt op dit moment zelfs maar 17% van de mondiale emissies onder enige vorm van emissiehandelssysteem.⁹² Anders gezegd 83% van de mondiale emissies valt niet onder een emissiehandelssysteem. Shell mag dan wel stilstaan bij het ETS in de EU, maar het overgrote deel van haar emissies valt niet onder dit systeem. Alleen al om die reden is de discussie rondom het EU ETS maar van een zeer beperkt belang voor deze zaak.
87. Druce blijft ook hangen in ideaalbeelden over hoe de wereld het klimaatprobleem zo kostenefficiënt mogelijk zou kunnen oplossen, maar dat brengt niets als vastgesteld kan worden dat die beelden geen werkelijkheid zijn en waarschijnlijk ook niet gaan worden, althans sowieso niet gedurende dit kritieke decennium. Bij gebreke van de gewenste mondiale aanpak – die al 30 jaar mede onder druk van de fossiele industrie uitblijft⁹³ – is het daarom nodig dat elke partij met een grote invloed op het probleem het hare doet om het probleem op te lossen.
88. Het argument van Druce over de beweerde relatieve efficiëntie van CO₂-beprijzing of andere marktinstrumenten om emissies te verminderen is een afleidingsmanoeuvre, aldus Erickson en Green.⁹⁴ Het is al tientallen jaren één van de vaste *talking points* van de olie- en gasindustrie, maar het heeft de wereld niet verder gebracht. Geen enkele actor – dit Hof, Shell, een land of regio – is in staat om op eigen houtje een wereldwijd "efficiënt" klimaatbeleid te implementeren. Dat doet echter niet af aan ieders eigen verantwoordelijkheid en aan de effectiviteit van het reductiebevel, vanwege de directe en indirecte effecten die daarvan verwacht kunnen worden voor de versnelling van de klimaataanpak.
89. Ik wijs in dat verband ook nog maar eens op de uitgebreide bespreking van de te verwachten indirecte effecten van het Vonnis door professor Rotmans en professor Loorbach.⁹⁵ Geen van de door hen genoemde belangrijke indirecte effecten worden door Druce of andere deskundigen

⁸⁹ MD-561, p. 13.

⁹⁰ MD-561, p. 14 en 15.

⁹¹ MD-561, p. 14 en 15.

⁹² Zo blijkt uit het 'Emissions Trading Worldwide, Status Report 2023', van ICAP, p. 7. Shell heeft een deel van dit rapport overgelegd als Productie S-227, maar dit deel niet. Het rapport is te raadplegen via:

https://icapcarbonaction.com/system/files/document/ICAP%20Emissions%20Trading%20Worldwide%202023%20Status%20Report_0.pdf.

⁹³ MD-561, p. 14.

⁹⁴ Productie MD-561, p. 14-15.

⁹⁵ MvA, hoofdstuk 8.5, met verwijzing naar Productie MD-471.

van Shell gemotiveerd betwist. Dat is ook begrijpelijk: want geen enkele van de deskundigen van Shell is een transitiewetenschapper. Zij hebben de wetenschappelijke transitie-expertise dus niet die Rotmans en Loorbach wel hebben.

90. Met verwijzing naar vele bronnen stellen Rotmans en Loorbach vast dat de indirecte (systeem)effecten van het Vonnis minstens zo groot zijn als de directe (markt)effecten. Om hen te citeren: "*[H]et vonnis [heeft] bijgedragen aan een verhoogd (financieel) risicoprofiel voor de fossiele industrie, een risico dat ook de olie- en gasbedrijven zelf erkennen. Daarnaast heeft het tal van andere bedrijven in binnen en buitenland en in allerlei sectoren wakker geschud. Ook is het vonnis inspiratie voor een groeiend aantal rechtszaken waarin overheden en bedrijven gesommeerd worden meer actie te ondernemen om gevaarlijke klimaatverandering tegen te gaan en zo de mensenrechten te beschermen.*"⁹⁶
91. Ik rond af.
92. Grote veranderingen beginnen altijd met individuele stappen. Stappen waartoe uw Hof Shell hopelijk ook verplicht. In 2007 heeft de Amerikaanse Supreme Court in de EPA-klimaatzaak al beslist dat het oplossen van grote problemen begint doordat ieder zijn eigen verantwoordelijkheid neemt en zich niet verschuilt achter het gedrag van anderen.⁹⁷ Tot diezelfde conclusie is ook onze Hoge Raad gekomen in de Urgenda-zaak. En ook het Duitse Constitutionele Hof heeft in de zaak Neubauer benadrukt dat men zijn verantwoordelijkheid niet kan ontlopen door te wijzen naar de uitstoot van anderen.⁹⁸ In al deze zaken is het argument afgewezen dat het zinloos zou zijn om een eigen bijdrage te leveren wanneer anderen dat niet doen. Ook Shell moet ophouden met het zoeken naar excuses om geen adequate bijdrage aan de klimaatopgave te leveren. Met deze excuses is zij nu al drie decennia weggekomen, en de ernstige gevolgen daarvan ervaart de wereld nu al dagelijks.
93. In eerste aanleg heeft Milieudefensie c.s. aan de rechtbank gevraagd een duidelijke grens aan te geven en tegen Shell te zeggen: Tot hier en niet verder. Gelukkig heeft de rechtbank dat gedaan. Wij vragen uw Hof om hetzelfde te doen en het Vonnis van de rechtbank te bekrachtigen.

⁹⁶ Productie MD-471, p. 2.

⁹⁷ Dagvaarding, par. 647.

⁹⁸ MvA, par. 890 e.v.